

Krīze piensaimniecībā beigusies?! Vai esam izdarījuši secinājumus?

Pirmajā decembrī Lojā "Zemnieku saeima" organizēja sanāksmi – diskusiju piena ražotājiem "Aktualitātes piensaimniecībā – pašreizējā situācija un nākotnes perspektīvas".

Seminārā par situāciju piena tirgū stāstīja gan Anita Skudra no "Latvijas piena", gan Anrijs Aumalis no "Piena ceļa", par nākotnes prognozēm informēja ZM valsts sekretāra vietniece Pārsla Rigonda Krieviņa. Par interesantiem projektiem pieredzē dalījās LLKC Lopkopības kompetenču centra speciālisti Anita Siliņa un Dainis Arbidāns, kā arī pazīstamais sociologs Tālis Tisenhofs. Diskusijās aktīvi piedalījās sanāksmes dalībnieki. Ar savu pieredzi saimniekošanā dalījās z/s "Robežnieki".

Tā kā pēdējā plašāka diskusija par piensaimniecību bija agri pavasarī – kārtējo atbalstu prasot, pagājis ilgs laiks, un situācija mainījusies radikāli. Gada laikā piena iepirkumcena noslidēja līdz zemākajai robežai – vidēji 17 eirocentiem par litru, un tad rekordātrumā – neprognozēti pieauga līdz 27 eirocentiem (novembra prognozes). Vairākās saimniecībās samaksa par piena litru pārsniegu 30 eirocentus.

Jāpriezājas, ka pesimistiskās prognozes nav piepildījušās, un piena cena būtiski ceļas. Taču... bija jūtamas bažas, un piena pārstrādātāji – kooperatīvu pārstāvji, bija spiesti atzīt, ka zaudē daļu piena, jo nespēj konkurēt ar tiem piena uzpircējiem, kuri pienu izved uz Poliju. Citu kooperatīvu pārstāvji (tie, kuriem pašiem nepieder piena pārstrādē) diezgan demonstratīvi uzsvēra – maksājet arī jūs tādu pašu cenu, kā poli, pienu piegādāsim jums. Ko te pie-

bilst – tirgus diktē noteikumus. Turklat var saprast piensaimniekus – divi krizes gadi, vietējie piena pārstrādātāji maksāja zemāko iespējamo cenu... parādi sakrājušies, uzpircēji pārsola cits citu....

Krizes laikā paši piensaimnieki kā vienu no risinājumiem piena tirgus stabilizācijai un izaugsmei uzsvēra kooperācijas attīstību – turklāt ne tikai piena savākšanai, bet arī pārstrādei. Tika runāts par to, ka būtu lietderīgi veidot kopēju stratēģiju gan vietējā tirgū, lai citam ar citu nav jākonkurē par plaukta vietu lielveikalos, gan kopēju virzību uz ārvalstu tirgiem. Šķita lietderīgi apvienot tā teikt *lieko* pienu, ko Latvijā nevar pārstrādāt un piedāvāt lielākus apjomus par labākām cenām uz ārpusi – Lietuvā, Polijā vai citur. Diemžēl no tā nekas nav iznācis – ir bijušas tikai sarunas, ka labi gan būtu, ja būtu... Tikmēr tie kooperatīvi, kuri krizes laikā no saviem pastāvīgajiem biedriem piena iepirkā par ne būt ne zemāko cenu, un visiem spēkiem cīnījās par tirgus vietu, šobrīd nonākuši ķīlnieku lomā. Sūri grūti izcīnītajā lielveikalā plauktā pacelt produktu cenas tik ātri, kā mainīs piena cenas – nav iespējams. Turklat risks ir augsts – var vispār *izlidot no plaukta*, jo konkurence nežēliga, turklāt ne tikai ar vietējiem, bet arī ar lietuviešu un igauņu piena produktiem.

KO darit, lai neatkārtotos rūgtā pieredze, ka maksājot saviem biedriem augstāku cenu par pienu, bet realizāci-

jai nespējot nosegt izdevumus, pārstrādātājs – šajā gadījumā kooperatīvs nonāk grūtībās?! Atbildi uz šo jautājumu tā arī nespējām rast. Tāpat palika neatbildēts jautājums – ko darīs tās saimniecības, kas šobrīd pienu realizē pa tiešo poļiem par visaugstāko cenu, bet tikai uz viena mēneša liguma pamata. Kas notiks tad, ja eksports apstāsies, un, piemēram, neprognozējamā Ķīna atkal aizvērs savu tirgu? **Latvijas piena pārstrādātāji nav spējīgi pārstrādāt visu Latvijā saražoto pienu, un gatavās produkcijas eksporta tirgi tā arī nav atrasti.** Skaļi presē piesauktie veiksmes stāsti par Ķīnas, ASV un vēl citiem nebeidzami plašajiem tirgiem... izrādiņušies tikai dažu kravu vērti. Atkal lūgsmies lietuviešiem, lai viņi turpina pārstrādāt mūsu lieko pienu, tikai par kādām cenām?!

Kāpēc šo divu gadu laikā tā arī neizdevās pietuvināties tik saprotamajam mērķim – konkurētspējīgai pārstrādei, kas spēj saražot eksportspējīgu produkciju no Latvijā izslauktā piena? Izskanēja vairāki viedokļi. Viens – resursu trūkums. Ārvalstu tirgus meklējumi prasa milzīgus ieguldījumus un starptautiskos sakarus, kuru piensaimniekiem vienkārši nav. Otrs – izteikts līdera trūkums, kuram būtu redzējums un degsme par piensaimniecības turpmāku attīstību.

Vai cenu kāpums atrisinājis problēmas piensaimniecībā? Nē. Vai skaidrs, kas tālāk notiks – arī nē.

Daudz šajā laikā runāts par vēlamo cenu limeni, kurā mūsu piensaimnieki varētu strādāt bez ekstra subsidijām. Lai gan tika pieļauts, ka šis cenu limenis nesasniedgs ES vidējo cenu, šķita, ka pat prognozētie 25 eirocenti par piena litru ļautu justies stabili. Diemžel daudz mazāk dzirdējām vērtīgus ieteikumus un pozitīvus piemērus piena pašizmaksas samazināšanai. Par nepieciešamību precīzi uzskaitīt izmaksas, kas veidojas saimniecībā, lai saražotu litru piena, seminārā stāstīja LLKC Lopkopības kompetenču centra vadītāja Anita Siliņa. LLKC Zāledāju projekta ietvaros izdevies iegūt datus no demonstrējuma saimniecībām, un rezultāti zināmā mērā pat šokēja klātesošos. Lielās saimniecībās (virs 200 govīm) piena pašizmaksas 2014. gadā pārsniedza 30 eirocentus, bet 2015. gadā – 24 eirocentus par litru piena, mazākās saimniecībās (no 30 – 100 govīm) piena pašizmaksas veidojas par vairākiem eirocentiem mazāka. Pusi no piena pašizmaksas veido barības izmaksas, tāpēc ārkārtīgi svarīgi iegūt pēc iespējas lētāku barību. Graudu cenu kritums nācis par labu lopkopījiem, bet vai pietiekami daudz vērības tiek zālāju izveidei, mēlošanai un kopšanai? Nākamās izmaksas, kur lielās saimniecības apsteidz mazākās, ir darbaspēka izmaksas – vidēji par 2 eirocentiem uz litru. Amortizācijas izmaksas gan ir ļoti atšķirīgas, taču skaidrs, ka tajās saimniecībās, kurās veikti ieguldījumi, pašizmaksas ir augsta. Speciālistes komentārs bija kritisks: ja ražība no vienas govs ir zem 8000 t gadā, jebkura investīcija ir riskanta.

Interesanti, ka lai gan izmaksu kopums lielajām saimniecībām ir vidēji par 5 eirocentiem vairāk nekā mazo saimniecību grupā, un realizācijas ieņēmumi atšķiras tikai par diviem eirocentiem, lielāku peļņu tomēr gūst mazās saimniecības, jo saņem gandrīz divreiz lielākus atbalsta maksājumus. Te vēlreiz jāatgādina, ka analizētas ir Demonstrējumu saimniecības, kuras bija gatavas

dalīties ar finanšu datiem. Realitātē izmaksu un peļņas amplitūda ir daudz lielāka.

Piena ražošanas izmaksas būtiski ietekmē arī fermas menedžments jeb vadība, ko nevar tik viegli aprēķināt. Taču, ja vidēji Latvijā pirmā seklošanas reize ir 15,8 mēneši (nevis 12, kā varētu būt pie pareizas teles edināšanas un turēšanas), pirmā atnešanās – 27,4 mēnešos, bet starpatnešanās intervāls ir 422, nevis 380 dienas, kā optimāli vajadzētu būt, tad neviens piena cena nešķitis optimāla, lai nosegtu izmaksas, kas rodas turot neproduktīvus dzīvniekus. Šajā jomā piena lopkopījiem ir kur augt un mācīties, turklāt visu lielumu saimniecībās.

Savukārt LLKC konsultants – eksperts veterinārmedicīnā Dainis Arbidāns stāstīja par pieredzi, kāda gūta trīs gadu laikā demonstrējumu saimniecībās. Piemēram, izdevies noskaidrot, cik izmaksās dažādu šķirņu jaundzīvnieku izaudzēšana, kāds mikroklimats valda kūti un cik tas piemērots teļu turēšanai, kā arī kādi faktori galvenokārt ietekmē grūsnību. Pieaugot govs produktivitātei, pieaug arī problēmas, kuru risināšanai nepieciešamas plašas zināšanas. Līdzšinējā pieredze, kas gūta padomju kūtis vai kūtiņas ar dažām govīm vairs nespēj dot padomus, kā rīkoties, lai efektīvi novērstu problēmas, kas radušās. Labi sastādīts biznesa plāns, ar ievestām produktīvām telēm jaunā, modernām tehnoloģijām aprīkotā kūti, negarantē stabilus ieņēmumus, ja nav zināšanu.

Piena lopkopība strauji attīstās, starpība tikai tāda, ka vecajā Eiropā tas noticis pākāpeniski, mēs esam triecientempā sasnieguši labus rezultātus. Vai tas būs ilgtspējīgi? Cerams, bet skaidrs ir viens – jaunā piena lopkopība prasa plašas zināšanas un spēju mācīties no citu, ne tikai no savām kļūdām. Jānovērtē, ka Latvijā vairākas saimniecības ir atvērušas savas durvis plašai sabiedrībai, un ir gatavas kopīgi analizēt ne tikai veiksmi, bet arī savas kļūdas.

Taču nevar teikt, ka visi klātesošie piensaimnieki, lai arī apzinājās riskus saistībā ar nestabilajiem ārējiem tirgiem, jutās *uzvilkti*. Daļa no saimniecībām turpina ciešu sadarbību ar kooperatīviem, un lai gan šobrīd nesanēm visaugstāko samaksu, izturas gana saprotoši. Daļa piena apjomu sadalījuši vairākiem pircējiem, arī cenas atšķiras. Daļai ilggadīgās saistības ar konkrēto piena pārstrādātāju neļauj pārsviesītes uz citu pircēju. Vienu no vissaprātīgākajiem risinājumiem minēja Aldis Klaviņš "Ceriņu" saimnieks – igauņu piena kooperatīva biedrs. Protī, kooperatīvā tiek detalizēti skaidroti cenu veidošanās principi, tāpēc visiem esot skaidrs, kāda ir šodienas cena un kāda tā būs rīt, ja izdosies realizēt saražoto produkciju. Izskatas, ka igauņi atkal mūs apsteiguši, jo jau izstrādājuši plānu jaunas rūpniecības būvniecībai, kurā tiks ražots konkrēts inovatīvs, konkurētspējīgs industriāls produkts, nevis kārtējā veikala plauktu grupa. Šī produkta ražošana ļaus piena cenu noturēt pastāvīgi stabilā limenī, tā ļaujot prognozēt saimniekošanu ilgtermiņā.

Vai ilgstošā piena krīze ir veikusi kādas korekcijas Latvijas piensaimniecībā? Ja raugās no sausās statistikas viegli – tad nē. Piena ražotāju skaits turpina

samazināties kopš 2011. gada, par dažiem procentiem gadā, uz mazo – līdz 5 govīm – saimniecību rēķina. Iemesli, kāpēc šīs saimniecības iziet no tirgus ir ļoti dažādi – tostarp zemās piena cenas dēļ. Vidējo un lielo saimniecību grupā būtiskas izmaiņas nav notikušas. Kopējais piena daudzums nav samazinājies, lai gan samazinājies govju skaits – šobrīd Latvijā ir tikai 157 000 slaucamo govju. Speciālisti prognozē, ka gan saimniecību skaits, gan govju skaits turpinās vienmērīgi samazināties, bet iegūtais piena daudzums uz pieaugošās produktivitātes rēķina – paliks stabili nemainīgs. Tāpat nav mainījies nedz piena iepircēju, nedz pārstrādātāju skaits. Tātad jautājums par to, ko darīsim ar saražoto pienu, turpinās nodarbināt piensaimnieku prātus.

Kāpēc izmaiņas nav notikušas? Pirmkārt – tāpēc, ka īsti nav alternatīvas, ar ko laukos nodarboties. Iespējams, neliels govju skaits tika pieskaitīts zīdītāgovju grupai, bet arī šīs bizness ir ar savu garoziņu. Turklat tās saimniecības, kurām ir saistības, nevar tās nodzēst ar ienāku-miem, kurus varētu gūt no gaļas liellopu audzēšanas, jo aprite ir nesalidzināmi lēnāka. Turklat pagaidām gaļas liellopu audzēšana tiek būtiski subsidēta, kas nerada pietiekami stabilu pamatu nākotnē strauji

pieaugot dzīvnieku skaitam. Krīzi lopkopībā vieglāk pārcietušas tās saimniecības, kurās ir vēl kāda nozare, piemēram, graudkopība. Taču ne visās saimniecībās arī tas ir risinājums, jo trūkst gan zemju, gan tehnikas, un tie ir milzīgi ieguldījumi.

Otrkārt – ārkārtas subsīdijas apmēram 30 miljonu eiro apmērā, kas pēdējos divos gados ir izmaksātas piena lopkopībā, ir ļaušas turpināt nodarboties ar to specializāciju, kuru liela daļa, it īpaši ģimenes saimniecības, ir izvēlējušās. Piena krīze, protams, ir atstājusi dziļas pēdas lauku ekonomikā – mazāk nodarbināto (vai mazākas algas), mazāka naudas aprite (mazāk pirkīti barības līdzekļi un piedevas), parādsaistības gan pret piegādātājiem, gan bankām, taču, jāatzīst, ka bez šīm ārkārtas subsīdijām, piena lopkopība nebūtu saglabāta tādos apjomos, kā pašlaik. Atliek cerēt, ka piena cena stabilizēsies, un pakāpeniski piensaimnieki atgriezīsies ekonomiskajā aprītē, proti, cels algas, pirkīs preces un nodokļu veidā nauda atgriezīsies atpakaļ sabiedrībai, kas to piensaimniekiem atvēlēja.